

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ESKİ SOVYET ÜLKELERİNDEKİ ÖZERK BÖLGELER VE ANAYASAL TEMELLERİ

*Dr. Ömer AKPINAR **

ÖZ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldığında içinden on beş farklı cumhuriyet çıktı. Bu yeni devletler bazı etnik, dini ve sınır problemlerini SSCB'den miras aldılar. Bu problemlerin çözümü için bazı yerlerde çatışma veya savaşa bazı yerlerde de anlaşmalara gidildi. Kendi içinde sorun yaşayan ülkeler genelde, sorunlu bölge ve konular için özerk yapılar kurdular. Gagauz Yeri gibi başarılı özerk bölgeler olduğu gibi Kırım gibi başarısız özerk yapılar da oluşmuştur. Bu çalışmada başarılı kabul edilen ve eski Sovyet coğrafyasında bulunan özerk yapılar incelenmiştir. Başarılı özerk yapıdan kastedilen barışın sağlanmasıdır. Bu sebeple çalışmada Moldova Gagauz Yeri, Estonya kültür otonomisi, Gürcistan Acara Özerk Cumhuriyeti, Azerbaycan Nahcivan Özerk Cumhuriyeti, Özbekistan Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti ve Dağlık Bedahşan Özerk Bölgesi incelenmiştir. Bu özerk yapıların anayasal temelleri ve hukuki durumları araştırılmıştır. Ayrıca hukuki olarak bu özerk bölgelerin yapıları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada yöntem olarak belge analizi, basılı ve görsel materyaller incelemesi yapılmıştır. Ayrıca Gagauz Yeri otonomisinde bulunarak otonomi işleyişi yakından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özerk Bölge, Otonomi, Gagavuzya, Estonya, Acara, Nahcivan, Karakalpakistan, Dağlık Bedahşan

* Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktoru, Milli Eğitim Bakanlığı, omerakprn25@gmail.com, ORCID:0000-0001-5007-7880

AUTONOMOUS REGIONS IN THE FORMER SOVIET STATES AND THEIR CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS

*Dr. Ömer AKPINAR***

ABSTRACT

When the Union of Soviet Socialist Republics was dissolved, fifteen different republics emerged from it. These new states inherited some ethnic, religious and border problems from the USSR. In order to solve these problems, agreements were reached in some places to conflict or war in some regions. Countries experiencing problems within themselves have generally established autonomous structures for those regions and issues. Just as there are successful autonomous regions such as Gagauz Place, there are also unsuccessful autonomous structures such as Crimea. In this study, autonomous structures that are considered successful and located in the former Soviet geography are examined. What is meant by a successful autonomous structure is the establishment of peace. For this reason, Gagauz Yeri of Moldova, cultural autonomy of Estonia, Ajara Autonomous Republic of Georgia, Nakhchivan Autonomous Republic of Azerbaijan, Karakalpakstan Autonomous Republic of Uzbekistan, and Gorno-Badakhshan Autonomous Region of Tajikistan are examined in the study. The constitutional bases and legal situations of these autonomous structures have been investigated. In addition, information has been given about the structures of these autonomous regions.

Anahtar Kelimeler: Autonomy Region, Autonomy, Gagauzia, Estonia, Ajara, Nakhchivan, Karakalpakstan, Gorno-Badakshan

* Doctor of Political Science and International Relations, Ministry of National Education, omerakpnr25@gmail.com, ORCID:0000-0001-5007-7880

Extended Summary

When the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) completely disintegrated in 1991, 15 (fifteen) separate republics emerged from it. Each of these republics has tried to resolve the tensions and conflicts inherited from their history differently. While Azerbaijan and Armenia fought in Karabakh, Moldova and the Gagauzians agreed on autonomy in Gagauzia. After the dissolution of a state on the scale of the USSR, conflicts arising from both internal problems and border disputes continue to this day in some regions. We can read the Ukraine-Russia war -we are witnessing these days- as a different way of solving the unresolved border and legal problems after the USSR. However, the discussions that started with Crimea did not reach a conclusion, which led to armed conflicts and then to war. Crimea was autonomous within the Republic of Ukraine. In other words, Crimea, like other frozen conflict zones, was a potential post-USSR battleground. Like a self-fulfilling prophecy, it once again became the subject of a hot war.

This study analyzes the autonomous regions or structures in the former Soviet countries that have reached a settlement. Although each autonomous region has its own characteristics, these structures are evaluated within a general classification. Each autonomous structure is analyzed according to its place in the constitution of the country to which it is affiliated. The constitutional basis and the laws of establishment, if any, were analyzed separately and finally the legal status of the regions was revealed. Although it is a former Soviet country, autonomous regions in the Russian Federation are excluded from the study. This is because Russia is a federation and has a unique structure. All administrative units in Russia, whether they are called federal republics, regions, oblasts or autonomous, are under the control of the center. Yet, in the formation of autonomous structures in other former Soviet countries, Moscow (USSR or today's Russian Federation) is a direct or indirect actor. However, this issue requires a different study.

In this study, the constitutions of all former Soviet states (except Russia) that have an autonomous structure were analyzed. In addition, as a researcher, Gagauzia Autonomous Region (Gagauz Yeri), which is part of Moldova, was visited and autonomy was closely investigated. Six different autonomous structures were analyzed in this study. These autonomous regions are: Azerbaijan Nakhchivan, Georgia South Adjara, Moldova Gagauzia, Uzbekistan Karakalpakstan, Tajikistan Mountainous Badakhshan and Estonia Cultural Autonomy.

Document analysis method was used in this study. The legislation of each region was examined from primary sources. Then, the laws of autonomy were compared and analyzed. Thus, the commonalities and differences of all autonomies were shown.

The general characteristic of the autonomous structures analyzed in this study is that all of them have a constitutional basis. In the light of this basic information, the characteristics of the autonomous structures whose legal status is analyzed in this study can be summarized in the table below.

Table 2

Constitutional Autonomous Regions in the former Soviet Union

Autonomous Region	Country	Reason for Existence	Reason for Disintegration	Parliamentary	President	Own Judgment
Gagauzia	Moldova	Political	Ethnic and Sectarian	Yes	Election	No
Estonia	Estonia	Cultural	Cultural	No	No	No
Autonomous Republic of Adjara	Georgia	Political	Elites	Yes	Election	No
Nakhchivan Autonomous Republic	Azerbaijan	Political	Geographical	Yes	Appointment	No
Republic of Karakalpakstan	Uzbekistan	Political	Ethnic	Yes	Election	Yes
Nagorno-Badakhshan Autonomous Region	Tajikistan	Political	Ethnic and Sectarian	Yes	Appointment	No

When the characteristics given in the table above are analyzed, we see that Estonia differs from other autonomous structures. Estonia has granted cultural autonomy to people without referring to any geography within national borders. On the other hand, the Autonomous Republic of Nakhchivan, with its historical independent or autonomous experience and culture, has no political dispute with the central administration (Baku). This is due to the fact

that Azerbaijan's ethnic and religious population is largely the same and that former President Heydar Aliyev is a member of the Nakhchivan Supreme Council.

The autonomous units of Gagauzia, Adjara, Nagorno-Bedakhshan and Karakalpakstan were formed as a result of ethnic, elitist or religious conflicts. In Mountainous Bedakhshan, the war lasted for about 4 years. Gagauzia and Karakalpakstan are the product of ethnic separation. These autonomous regions, which today live in a conflict-free environment, have been able to ensure peace by basing their existence on the law.

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1991 yılında tamamen dağıldığında içinden 15 (on beş) ayrı cumhuriyet çıkmıştır. Bu cumhuriyetlerin her biri tarihlerinden miras kalan gerilim ve çatışma alanlarını farklı şekilde çözüme yoluna gitmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan Karabağ'da savaşırken Gagavuzya'da Moldova ve Gagavuzlar otonomi konusunda anlaşmışlardır. SSCB ölçeğinde bir devletin dağılmasından sonra gerek iç sorunlar gerekse sınır ihtilafları sebebiyle çıkan çatışmalar bazı bölgelerde bugün de devam etmektedir. Şu an gördüğümüz Ukrayna-Rusya savaşını SSCB sonrası çözülememiş sınır ve hukuki sorunların farklı bir çözüm yolu olarak okuyabiliriz. Halbuki Kırım'la başlayan tartışmaların bir sonuca ulaşmaması silahlı çatışmalara, oradan da savaşa sebep olmuştur. Oysa Kırım Ukrayna Cumhuriyeti içinde otonom yapıdaydı. Yani Kırım, diğer donmuş çatışma bölgeleri¹ gibi SSCB sonrası potansiyel savaş alanıydı. Kendini gerçekleştiren bir kehanet gibi bir kez daha sıcak savaşın konusu oldu.

Bu çalışmada eski Sovyet ülkelerindeki çözüme ulaşmış özerk bölgeler veya yapılar incelenmiştir. Her bir özerk bölgenin kendine has özellikleri olsa da bu yapılar genel bir sınıflandırma içinde değerlendirilmiştir. Her bir özerk yapı, bağlı olduğu ülke anayasasındaki yerine göre incelenmiştir. Anayasal dayanağı ve varsa kuruluş yasaları ayrı ayrı ele alınmış ve nihayetinde bölgelerin hukuki durumu ortaya çıkarılmıştır. Eski Sovyet ülkesi olmasına rağmen Rusya Federasyonu'nda bulunan otonom bölgeler çalışmanın dışında bırakılmıştır. Çünkü Rusya bir federasyondur ve kendine has bir yapısı vardır. İsmi federal cumhuriyet, kıray, oblast veya otonom fark etmez, tüm idari birimler merkezin kontrolündedir. Halbuki diğer eski Sovyet ülkelerindeki özerk yapıların oluşmasında, Moskova (SSCB veya bugünkü Rusya Federasyonu) doğrudan veya dolaylı aktördür. Ancak bu konu farklı bir çalışmayı gerektirir.

Çalışmada eski Sovyet ülkeleri olarak isimlendirilen (Rusya hariç) ve bünyesinde özerk bir yapı barındıran tüm devletlerin anayasaları incelenmiştir. Ayrıca bir araştırmacı olarak Moldova'nın parçası olan Gagavuzya Otonomi Bölgesi'nde (Gagauz Yeri) bulunmuş ve otonomi yakından araştırılmıştır. Bu çalışmada altı farklı özerk yapı incelenmiştir. Bu özerk bölgeler şunlardır: Azerbaycan Nahçıvan, Gürcistan Güney Acara,

¹ 1991 yılı sonrası literatürde belirli bir üne kavuşan 'donmuş çatışma (frozen conflict)' ve 'donmuş çatışma bölgesi (frozen conflict zone)' kavramları, askeri hareket sonrası (savaş veya çatışma) ülkeler veya gruplar arasında bir barış anlaşmasına varılmadan mevcut statükonun sürdürülmesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kıbrıs ve Transdinyester donmuş çatışma bölgesine güzel iki örnektir.

Moldova Gagavuzya, Özbekistan Karakalpakistan, Tacikistan Dağlık Bedahşan ve Estonya Kültürel Otonomisi.

Gerek siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında gerekse hukuk alanında özerklik kavramı üzerine pek çok çalışma vardır. Özerk bölgelerin veya otonomilerin derinlemesine tanımı ve izahı bu çalışmanın amacının dışındadır. Fakat konunun daha iyi anlaşılması için özerkliğin genel tanımı ve en sade tasnifi yapılmaya muhtaçtır. Bu sebeple ilk olarak özerkliğin ne olduğu açıklanmıştır.

I. ÖZERKLİK KAVRAMI

Özerkliği Türk Dil Kurumu² “*bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendine yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi, otonomluk*” olarak tanımlamaktadır. Siyasi tanımda ise karşımıza çıkan ilk kavram egemenliktir. Yani özerklik bir egemenlik paylaşım şeklidir. Bir egemenlik paylaşım şekli olarak eski Sovyetlerde özerklik, Sovyet döneminden kalma etnik, dini ve politik ayrışmaların, oluşan yeni ulusal ve kapitalist ülkelerde çatışmaya sebebiyet vermemesi üzerine inşa edilmiş politik ve coğrafi bölünmedir. Bu yapıyla eski Sovyetlerde özerklik Batı ülkelerindeki özerk bölgelerdeki istikrarlı yapılardan ayrışır.

Yunanca otonomi, Arapça muhtariyet kelimelerinin karşılığı olan özerklik, seçilmiş bir idari merkezi organ tarafından yönetilmekte olan bir topluluğun veya bir birimin kendi kararlarını kendi kendine ya da kendi belirlediği yasalarca alabilmesi şeklinde açıklanabilir.³ Bir bölgede yaşayan insanlar idari birim olarak kendi kararlarını alan yapılar kurabilirler. Ancak egemenlik açısından özerklik kavramı siyasi bir anlam taşır. Literatürde siyasi anlam taşıyan özerklik için genellikle otonomi (autonomy) kavramı kullanılır. Yani siyasi özerklik idarenin işlerini kolaylaştırmak için yerelde merkezi idarenin yetkilerini kullanmadan ziyade, belirli bir devlet sınırları içinde yaşayan etnik bir yapı ya da azınlığın kendilerini oluşturan her bireyinin etnik veya siyasi (ideolojik) özelliklerini korumak ve buldukları bölgelerdeki yerel hizmetlerini karşılamak amacıyla bir siyasi özerk birim (il, bölge, vs.) kurma hakkı

² <<https://sozluk.gov.tr/>>, Erişim Tarihi 17 Nisan 2023

³ Atilla Nalbant, Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye (1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları 1997) 43

anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla özerklik kavramı günümüzde, bir devletin, ulusaltı bir topluluğa kendi organlarıyla kendi işlerini yönetme yetkisini tanınmasıdır.⁴

Özerklik tanımında yedi farklı özerklik sayılmaktadır. Bunlar kültürel ve fonksiyonel özerklik, bölgesel özerklik, yerel özerklik, idari özerklik, personel/iş gören özerklik, bireysel özerklik ve mali özerklidir. Tüm bu özerklik tanımlamaları esasında iki ana tanım içinde değerlendirilebilir. Bunlar idari özerklik ve siyasi özerklidir.⁵ Eski Sovyet coğrafyasındaki özerk veya otonomi yapılar siyasi tartışmaların ürünüdür. Etnik veya kültürel temelleri olduğu yadsınmazsa da temelinde elitlerin çatışması yatar. Elitler kavramı siyasi bir kavramdır. Elitler toplumun karar alıcıları olarak ayrıcalıklı ve aldığı kararları ya temyiz edilemez ya da temyiz yerleri normal insanlardan farklı olan kişilerdir. Bu sebeple eski Sovyet coğrafyasındaki özerk yapılar siyasi özerk yapılardır. Estonya örneğinde olduğu gibi kültürel otonomi olarak tanımlanan uygulamalar da mevcuttur. Kültürel özerklik de siyasi yapıda olduğu için çalışmadaki tüm özerk yapılar siyasi özerklik içinde değerlendirilebilir. Bu sebeple eski Sovyet coğrafyasındaki özerk yapıları hukuki (*de jure*) ve fiili (*de facto*) olmak üzere iki gruba ayırmak gerçekçi olacaktır. Bu çalışmada hukuki özerklik incelenmiştir.

Eski Sovyet coğrafyasındaki hukuki ve fiili özerk yapılar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Moldova, Gürcistan ve Azerbaycan gibi bazı ülkeler hem hukuki hem de fiili özerk bölgelere sahiptir.

Tablo 1

Eski Sovyet coğrafyasındaki Özerk Bölge ve Ülkeler

Ülke	Hukuki Özerk Bölgeler	Fiili Özerk Bölgeler
Azerbaycan	Nahçıvan	Yukarı Karabağ
Estonya	Kültürel yapılar	-----
Ermenistan	-----	Yukarı Karabağ
Gürcistan	Acara	Abhazya ve Güney Osetya
Moldova	Gagavuzya	Transdinyester
Özbekistan	Karakalpakistan	-----
Tacikistan	Dağlık Bedaşan	-----

⁴ Dilek Samsun, Teori ve Uygulama Örnekleri Işığında Siyasal Özerklik Kavramı (Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2014) 1

⁵ Dilek Samsun, (n 4) 15

Tablo 1’de yer alan özerk bölgelerin tamamının ortak noktası eski Sovyet coğrafyasında olmalarıdır. Hukuki veya fiili fark etmez, tüm özerk bölgelerin buldukları ülkelerden ayrılma sebepleri farklıdır. Örneğin Yukarı Karabağ ve Gagavuzya etnik sebeple özerk yapıdayken Transdinyester ve Acara tarihi, coğrafi ve otonomi elitlerinin etkisiyle özerk yapıya sahiptir. Otonomilerin siyasi sebepleri farklı bir çalışma konusudur. Tabloda verilen ve fiili özerk yapı olarak tanımlanan bölgelerin hukuki dayanakları olmadığından, bu çalışmada, hukuki özerk yapılar incelenmiştir.

A. HUKUKİ ÖZERK BÖLGELER

Eski Sovyet coğrafyasında var olan özerk veya otonom yapıları tasnif ederken kullanacağımız terim hukuki özerklik kavramıdır. Hukuki özerklik veya otonomi, uluslararası hukuka göre parçası olduğu devletle hukuki bir metin üzerinde anlaşmak suretiyle elde edilen özerklik olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda yapılan tanıma uygun otonomiler, Moldova Gagavuzya, Estonya kültürel otonomi, Gürcistan Acara, Azerbaycan Nahcivan, Özbekistan Karakalpakistan ve Tacikistan Gorno-Badakistan olarak sıralanabilir. Şimdi bu yapıların anayasal ve hukuki durumlarını inceleyelim.

1. Gagavuz Yeri (Moldova)

Gagavuzya sadece Moldova, eski Sovyet ve hatta Avrupa için değil; Türk dünyası için de ilginç bir örnektir. Etnik olarak Türk olan Gagavuzlar Anadolu aksamı bir Türkçe konuşurlar ve konuştukları Türkçe literatürde Batı Oğuz Türkçesi olarak tanımlanır.⁶ Dinleri Ortodoks Hristiyanlıktır. Resmi dil Rusçadır ancak Moldova’nın resmi dili Rumence’dir. Gagavuz Otonomisi 23 Aralık 1994 yılında kuruldu. Nüfusu 2022 yılı nüfus sayımına göre yaklaşık 121.700 kişi ve yüzölçümü 1.848 km²’dir.⁷

⁶ Hacı Dağlı, ‘Güney Doğu ve Güney Batı (Oğuz) Grubu Türk Lehçelerinde ‘Şartlı Bileşik Cümle’ Bakımından Karşılaştırılması’ (2019) 3 (2) USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 15

⁷ Moldova İstatistik Bürosu, 2022

Gagavuzya ile Moldova merkezi yönetim (başkent Kişinev'dir) arasında otonomi anlaşması 1994 yılında imzalandı. Gagavuz Otonomisinin resmi adı Gagavuzcada Gagauz Yeri'dir.⁸

Gagavuz Otonomisi Moldova Cumhuriyeti Anayasası (MCA) m. 111'e göre kurulmuştur.⁹ MCA m. 111 '*Gagavuzya Bölgesinin Otonomi Birimi (Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia)*' başlığı altında 7 (yedi) fıkraya ayrılmıştır. (1) fıkraya göre Gagavuzya coğrafi bir birim olarak tanımlanmıştır. Gagavuzya'da yaşayan insanların toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel menfaatlerini ilgilendiren konularda bağımsız olduklarını söyler. Aynı fıkroda anayasal sınırlılıkları olduğunu hatırlatır. (2) fıkra Gagavuz bölgesinde yaşayanların hak ve menfaatlerinin anayasal güvence altında olduğunu ifade eder. (3) fıkra ise Gagavuz Otonomisinin yasalara uygun biçimde yasal ve idari birimlere sahip olduğunu söyler. Yani yargılama yetkisi otonomiye verilmemiştir. (4) Gagavuzya'daki yer altı ve yer üstü zenginliklerin tüm Moldovanlara ait olduğunu belirtirken (5) fıkrası otonominin bütçesini açıklar. Buna göre özel kanunla bütçe paylaşımı yapılır. (6) fıkra Gagavuzya hükümetinin (Bakanlık Komitti) tüm eylemlerinin Moldova kanunlarına göre merkezi denetim altında olduğunu söyler. (7) fıkra ise Gagavuzya'yla ilgili Moldova Meclisi'nde çıkan kanunların mecliste kabul edilebilmesi için seçilmiş vekil sayısının 5'te 3'ünün onayını alması gerektiğini belirtir.¹⁰ Yukarıdaki maddelerden Gagavuz Otonomisi'nin hukuki otonomi olduğu anlaşılır.

MCA m.73'e göre Gagavuz Otonomisi'nin yasama birimi olan Halk Topluğu Moldova Meclisin'ne yasa değişikliği teklifinde bulunabilir. 110'da Gagavuz Otonomisi idari birim olarak da sayılmıştır. Ayrıca Anayasa Gagauz Yeri Başkanı'nın Moldova Hükümeti'nin doğal üyesi olduğunu belirtir.

Anayasaya uygun olarak 23.12.1994 tarih ve 344-XIII sayılı '*Gagavuzya'nın Özel Hukuki Durumuyla İlgili Kanun (privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri))*'¹¹ çıkarılmıştır. Bu kanun 27 maddeden oluşmaktadır. Gagavuz Otonomisi'nin teşkilat yapısı, nasıl oluştuğu ve yasama-yürütmenin nasıl olduğu ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Tekrar etmek gerekirse yargı konusu otonomiye devredilmemiştir. Moldova'da, hiçbir şekilde, otonomiye yargı yetkisi devri söz konusu değildir.

⁸ Gagavuz Otonomisinin tarihi konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ömer Akpınar, Gagavuzya'da Otonominin Tarihi Süreci ve Hukuki Temelleri (Ekin Yayıncılık 2022) 209-222

⁹ Kanun Numarası: 1 Kabul Tarihi: 29.07.1994 RG: 12.08.1994/1

¹⁰ Çalışmada kullanılan tüm çeviriler yazara aittir.

¹¹ Kanunu Numarası: 344-XIII Kabul Tarihi: 23.12.1994 RG: 14.01.1995/Nr. 3-4 art. 51

2. Estonya

Estonyalı şair Juhan Liiv (1864-1913) bir şiirinde ‘Geçmişini unutan kişinin geleceği yoktur’ der. Estonya tarihi olarak kültüre çok önem veren bir ülkedir. Şubat 1925 yılında çıkarılan bir yasayla başlayan azınlıklara kültürel hakların verilmesi durumu bugün de sürdürülmektedir.¹² Estonya’da kültürel otonominin anayasal dayanağı ve özel kanunu vardır.

Estonya Anayasası (EA) m.50 şu şekildedir: ‘*Estonya’da yaşayan ulusal azınlıkların kendi kültürleri yararına, Ulusal Azınlıklar Kültürel Özerkliği Yasasınca (UAKÖY) sağlanan prosedürlere ve koşullara uygun olarak, yerinden yönetim kurumları kurma hakkına sahiptirler.*’¹³ Ayrıca UAKÖY’nin (EA m.104) ancak meclisin (Riigikogu) çoğunluk oyuyla değişebileceği veya kaldırılabilirliği şartı vardır. Yani Gagavuz yasaları gibi normal kanunlardan farklı ve değiştirilmesi zor bir prosedüre sahiptir.

UAKÖY 30 maddeden oluşmaktadır.¹⁴ İlgili kanunun 1. maddesi hangi Estonya vatandaşlarının ulusal etnik azınlık olduğunun tespiti üzerinedir. Buna göre ulusal azınlık şunlardır: ‘*Estonya’da yerleşik; Estonya ile kuvvetli, sağlam ve kalıcı bağ kurmuş; etnik aitlik, kültürel yapı, din veya dil bakımından Estonyalılardan farklı olan; topluca kendi topluluk kimliklerinin temeli olarak gördükleri kültür ve geleneklerini, din veya dillerini yaşama arzusunda olan insanlardır.*’

Kanunun 2. maddesinde hangi etnik veya dini grupların ulusal azınlık olduğunu sıralamıştır. Buna göre Ruslar, İsveçliler, Almanlar ve Yahudiler ulusal azınlıklardır. Bununla birlikte sayıları 3.000 ve üzeri olan her tür etnik veya dini grup ulusal azınlık olarak tanımlanabilir.

Kanunun diğer maddeleri incelendiğinde ulusal azınlıklara çok geniş yetkiler verilmiştir. Estonya Dil Yasası’na muhalif olmaması şartıyla eğitim kurumlarında anadilin öğretilmesinden dinini yaymaya kadar her türlü aktivite serbest bırakılmıştır. Ancak bu yasa yapılan aktivitelerin devlet gözetiminde olduğunu söyler. Bir birey dilekçeyle ilgili makamlara başvurarak bir azınlığın üyesi olabilir. Yaş sınırı 15’tir. Bu yaşın altındakiler velilerinin muvafakatiyle belirli bir ulusal azınlığın üyesi olabilir. Ayrıca ulusal azınlıklar

¹² Kari Alenius, ‘The Birth of Cultural Autonomy in Estonia: How, Why, and for Whom?’, (2007) (Volume 38) (4) Journal of Baltic Studies 445

¹³ Estonya Anayasası (Eesti Vabariigi põhiseadus), Kabul Tarihi: 28.06.1992

¹⁴ Kanun Numarası: RT I 1993, 71, 1001 Kabul Tarihi: 26.10.1993 Yürürlüğe Giriş Tarihi: 28.11.1993

bağış toplayabilir, eğitim faaliyetlerinde bulunabilir, okul açabilir ve devletten maddi destek talep edebilirler.

3. Acara Özerk Cumhuriyeti (Gürcistan)

Acara Özerk Cumhuriyeti (AÖC-resmi adı) Gürcistan Cumhuriyeti içinde yaşayan ve hukuki dayanağını Gürcistan Anayasası'ndan (GA) alan bir bölgedir. Gürcistan'ın güney batısında yer alır. 3.000 km² yüzölçümü ve yaklaşık 400.000 nüfusu vardır. Resmi dil Gürcücedir ve başkenti Batum'dur.¹⁵

Gürcistan Anayasası m.1 devletin birimlerini sayar ve devleti tanımlar. Bu tanımda Abhazya ve Güney Osetya'nın aksine Acara Otonomisi yer almaz. Ancak "Ülke Topraklarının Temeli" başlıklı m. 7 f. 2'de Acara Özerk Cumhuriyeti'nin Abhazya Özerk Cumhuriyeti'yle birlikte gücü Gürcistan yasaları ve anayasasıyla tanımlanan özerk birim olduğu belirtilir.¹⁶

GA m. 37 Gürcistan'da yasamanın yapısını açıklar. Tek kamaralı Gürcistan Meclisi'nde iki grup vardır. Bunlar Cumhuriyet Konsülü ve Senato'dur. Senato kısmı bölgelerden ve devlet başkanının doğrudan atadığı üyelerden oluşur. 150 üyenin 73'ü senatördür. Buna göre Senato üyelerinin arasında AÖC'ni temsil eden ve bu kimlikle seçilen üyeler mevcuttur.

Anayasa m. 45 AÖC meclisine (yüksek temsilciler organı) yasa değişikliği veya yeni bir yasa için Gürcistan Parlamentosu'na başvuru yapma hakkı vermiştir. Ayrıca m. 50 başkanlık seçiminde toplanan 300 kişilik seçmenler kurulunda AÖC'nin otonomi meclis üyeleri (Yüksek Konsül) (21 üye) de yer alır.

AÖC'nin yasal statüsünü açıklayan ikinci metin ise Acara Özerk Cumhuriyeti Anayasası Onayı hakkındaki kanundur.¹⁷ Bu kanun AÖC'nin bir anayasası olduğunu kabul eder. AÖC Anayasası 28 maddeden oluşur. Meclisin veya Yüksek Konsül'ün, özerk cumhuriyet başkanının ve hükümetin, diğer kamu yapılarının nasıl oluştuğunu açıklar.

¹⁵ <<http://adjara.gov.ge/EngPage.aspx?pid=1427#.ZED4vXZBy3A>>, (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2023)

¹⁶ Gürcistan Anayasası, Kanun Numarası: 786 Kabul Tarihi: 24.08.1995 Kayıt Kodu : 010.010.000.01.001.000.116

¹⁷ Kanun Numarası: 232 Kabul Tarihi: 15.07.2008 Kabul Tarihi: 26.07.2008. Kayıt Kodu: 010010010.04.001.016044

Bütçenin nasıl oluşacağı da anayasada mevcuttur fakat yargıyla alakalı bilgi verilmez. Başka bir ifadeyle yargı merkezi yapıya yani Gürcistan devletine aittir.

4. Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (Azerbaycan)

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (NÖC) (Naxçıvan Muxtar Respublicası) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı bir otonom bölgedir. Yüzölçümü 5.502 km² ve nüfusu 461.000 kişidir. Başkenti Nahcivan ve resmi dili Azerbaycan dilidir.¹⁸

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası 134 ila 141 kanunları NÖC ile ilgilidir. VIII. Bölüm olarak ayrılan bu 8 maddenin başlığı Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'dir. Anayasa m. 134, f. I'e göre "Nahcivan Özerk Cumhuriyeti Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı bir devlettir." Bu maddenin diğer fıkralarında Azerbaycan kanunlarının özerk cumhuriyette de geçerli olduğunu belirtir. Nahcivan'ın meclisi olan "Ali Meclis" kararlarının ve Nahcivan Hükümeti kararlarının Azerbaycan Meclisi ve Hükümeti kararlarıyla çelişmeyeceği ifade edilir.

Diğer maddelerde NÖC'nün yasama, yürütme ve yargı konusundaki özerklikleri açıklanır. NÖC'yi ilgilendiren konularda kanun yapma hakkı olan 45 üyeli meclis, yürütmeden sorumlu özerk bölge hükümetini (Bakanlar Kurulu-Nazırlar Kabineti) ve bu hükümetin başvekilini seçer. Yani parlamenter sistem mevcuttur. Ali Meclis yerel yöneticileri veya valileri seçer ve seçtiği isimleri Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı'na sunar. Atamayı devlet başkanı yapar. NÖC'nin kendi yargı sistemi vardır ve bunun olması diğer özerk bölgelerden NÖC'yi ayırır. Ancak bu durum NÖC'nin varlığıyla çelişkili değildir. Çünkü NÖC ana devlet olan Azerbaycan Cumhuriyeti egemenliğiyle sorunu yoktur. Coğrafi olarak Ermenistan ve İran ile çevrelendiği için Azerbaycan'la coğrafi olarak bağı yoktur. Bu sebeple özerk bölgenin veya muhtarlığın tüm kurumları mevcuttur. Kendi yargısı olmasına rağmen tüm kanunlar Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarıdır.¹⁹

Azerbaycan Devlet Başkanı NÖC üzerinde mutlak hakimiyete sahiptir. Anayasa m. 109'a göre tanımlanan başkanın görevleri arasında NÖC hükümet ve meclis kararlarını lav etme yetkisi de vardır. Yine m. 148'de Azerbaycan Meclisi kararlarının normlar hiyerarşisinde NÖC meclisi kararlarından üstün olduğu belirtilir.

¹⁸ <https://nakhchivan.preslib.az/az_al.html>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2023

¹⁹ (n 18) Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin kendine has anayasası vardır. Bu anayasa 50 maddeden ibarettir. Anayasada NÖC'nin yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl oluştuğu; görev ve yetkileri açıklanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda (ACA) NÖC ile ilgili ayrıntılı ve sınırlayıcı hükümler yer aldığı için NÖC Anayasası tarihi bir perspektif sunarak ACA'nı tekrar etmiş veya ACA'daki kanunları detaylandırmıştır.²⁰

5. Karakalpakistan Cumhuriyeti (Özbekistan)

Karakalpakistan Cumhuriyeti (KC) Özbekistan Cumhuriyeti içinde yer alan özerk bir bölgedir. Coğrafi olarak Özbekistan'ın kuzey batısında yer alır. Yüzölçümü 166.600 km² ve nüfusu 1.847.000 kişidir.²¹

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası'nın (ÖCA) 68. maddesi Karakalpak Cumhuriyeti'ni Özbekistan Cumhuriyeti'ni oluşturan coğrafi ve idari bir birim olarak tanımlar. XII. Bölüm "Karakalpakistan Cumhuriyeti" şeklindedir ve 70 ila 75 arası 6 maddeden oluşur. M. 70'te Karakalpakistan Cumhuriyeti'nin (KKC) Özbekistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunu ifade eder ve m. 71'de KKC'nin kendi anayasası olduğunu belirtir. 73'üncü maddede KKC'nin topraklarının kendi rızası olmadan değiştirilemeyeceği ve kendi coğrafyasında idari yapıdan bağımsız olduğunu söyler. ÖCA'nın en ilginç maddesi belki de 74. maddesidir. Bu maddeye göre Karakalpakistan Cumhuriyeti bir referandumla Özbekistan Cumhuriyeti'nden ayrılabilir. Hukuki açıdan siyasi bir birlikten ayrılmak meşru gözükse de coğrafi (teritory) ayrılımlar siyasi olaylardır ve sonuçları siyasi olur. Eski Sovyet pratiğinde bu tür ayrılımlar çatışma veya savaş demektir. Bir sonraki maddede ise başkent Taşkent ve Karakalpakistan Başkenti Nukus arasındaki uzlaşma ve anlaşma sonucu KKC'nin kurulduğu belirtilir ve tüm tartışmaların iki meclis arasındaki uyuşma sonucu çözüleceği (tek taraflı karar alınmaz) belirtilmiştir.²²

Özbekistan Cumhuriyeti Meclisi olan Yüce Meclis (Oliy Majlis) alt (temsilciler) ve üst (senatörler) olmak üzere iki kamaralıdır. 150 üyeli alt kanata karşılık 100 üyeli senato vardır. Temsilciler normal orantılı seçimle iş başına gelirken senato bölgesel ve devlet başkanına tanınan kontenjanla oluşur. Buna göre 6 senatör Karakalpakistan'dan seçilir.²³

²⁰ Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası. Kanun Numarası: 603-IKQ Kabul Tarihi: 29.12.1998

²¹ <<https://karakalpakstan.uz/oz/page/show/5>> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2023

²² Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası: 1-art.4. Kabul Tarihi: 08.12.1992 Yürürlüğe Giriş Tarihi: 1993

²³ (n 22) md. 77

Anayasanın diğer maddelerinde Karakalpakistan Cumhuriyeti'nin kendi meclisi Yüce Meclis'e kanun teklifinde bulunabileceği, Karakalpakistan Devlet Başkanı'nın Özbekistan Hükümeti'nin doğal üyesi olduğu belirtilir. ÖCA m. 107 Özbekistan yargısı hakkındadır. Buna göre Karakalpakistan'nın kendisine has yargısı vardır. Karakalpakistan'nın medeni ve ceza kanunları için yüksek mahkemesi; ayrıca ekonomi yüksek mahkemesi anayasada tanımlanmıştır. Yargı sistemi açısından tamamen bağımsız değildir zira en üst mahkeme olan Özbekistan Yüksek Mahkemesi (Anayasa Mahkemesi) bu mahkemelerin üstündedir. Başka bir ifadeyle sadece kendi hukuku ve bu hukukun işleyişini ulusal yargı kurumlarıyla temyiz ettirmeyen yargı sistemi yoktur. Karakalpakistan Özbekistan Anayasa Mahkemesinde üye bulundurmaya zorundadır. Bu mahkeme KKC kanunlarının anayasal denetimini sağlar. Karakalpakça Özbekçeyle birlikte resmi dil olarak kabul edilir. Özbekistan Anayasası m. 119 KKC'nin bağımsız ve müstakil bir başsavcıya (bizdeki Yargıtay Başsavcısı) sahip olduğunu ancak bu savcının Özbekistan Başsavcısı onayı alınarak atanacağını belirtir. 122'inci maddede ise KKC'nin kendine has bütçesi olduğunu söyler.

Karakalpakistan Cumhuriyeti Anayasası 120 maddeden oluşmaktadır. Anayasa özerk bölgenin yasama, yürütme ve yargı işlemlerinin nasıl yapılacağını açıklar. Bağımsız bir devletin anayasasında tanımlanan tüm kurum ve görev tanımları bu anayasada mevcuttur. Diğer özerk bölgelerin anayasalarından farklı olarak daha bağımsız bir yapı anlatılmaktadır. Hatta KKC Anayasası m. 1'de, istenildiği zaman, referandum yapılmak suretiyle bağımsızlığın veya Özbekistan'dan ayrılmanın mümkün olduğu belirtilir.²⁴

6. Dağlık Bedaşan Özerk Bölgesi (Tacikistan)

Dağlık Bedaşan Tacikistan Cumhuriyeti'nde bulunan bir özerk bölgedir. Özerk bölge olmasının altında etnik ve mezhepsel nedenler yatmaktadır. Genel olarak Sünni Hanefi mezhebine sahip olan Taciklere karşılık Dağlık Bedaşan'da Şii İsmaili mezhebi ve Pamir etnik yapısı baskındır. 1992-1997 yılları arasında süren Tacikistan İç Savaş'ta iktidara karşı (Duşanbe) durmuştur. Yüzölçümü 44.200 km², nüfusu ise 206.000 kişidir. Tacikistan'ın toplam yüzölçümü 143.100 km² ve nüfusu 9.800.000 kişidir.²⁵

²⁴ Karakalpakistan Cumhuriyeti Anayasası. Kabul Tarihi: 09.04.1993

²⁵ Mustafa Gazel, "Ülke Tanımı: Tacikistan" Asya Araştırmaları Dergisi (6) (2) 246

Dağlık Badahşan'ın resmi adı Dağlık Badahşan Otonomi Oblastı'dır. Oblast Slav dillerinde (Rusça область) eyalet anlamına gelmektedir ve coğrafi bir terimdir.²⁶ Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası (TCA) m. 7'ye göre Tacikistan'ı oluşturan idari yapılar içinde Dağlık Badahşan Otonomi Oblastı (DBOO) sayılmaktadır. TCA'nın yedinci bölümü DBOO ile ilgilidir. Bu bölüm 81, 82 ve 83. maddeleri içermektedir. TAC m.81'e göre otonomi Tacikistan'ın ayrılmaz bir parçasıdır ve otonomi meclisinin onayı olmadan statüsü veya coğrafyası değiştirilemez. 82. maddede DBOO meclisinin (Majlis) yasa değişikliği için Tacikistan Meclisi'ne (Yüce Meclis) başvuru yapma hakkının olduğu belirtilir. 83'te ise otonomi meclisinin ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda düzenleme yapabileceği bilgisi verilir.²⁷

TAC iki kamaralı yapıdadır. Buna göre 33 sandalyeli üst meclis (Majlisi Milli) ve 63 sandalyeli alt meclis (Majlisi Namoynadagon) Tacikistan'ın Yüce Meclisi'ni (Meclisi Ali-Majlisi Olli Çumhurii Toçikiston) oluşturmaktadır. DBOO meclisinin üyeleri üst meclisin doğal üyeleridir. Ayrıca Yüce Meclis'in bir sözcüsü otonominin meclis üyelerinden seçerler. Otonomi görece olarak zayıftır. Devlet Başkanı otonomiye vali atar. Otonomi mahkemeleri merkezi yapının (Duşanbe) elindedir. Otonomi mahkemeleri başkan merkezden atanır. Ancak Tacikistan Anayasa Mahkemesi 7 üyeden oluşur ve bu üyelerden biri otonomiyi temsil eder.²⁸

SONUÇ

Dünya tarihinde görülmüş en büyük siyasi yapılardan biri olan SSCB'nin 1991 yılında tamamen tarih sahnesinden silinmesi, modern tarihin inşası açısından çok önemli bir olaydır. Böylesi bir olayın iç savaşlar, milli veya küresel savaşlar olmadan son bulması mümkün gözükmemektedir. Nihayetinde bugün devam eden Ukrayna-Rusya Savaşı SSCB'nin sonlanmasından sonra hesaplaşılmamış bölüşümün nesillere mirasıdır. Şüphesiz bu miras bazı bölgelerde savaşlara (Çeçenistan, Karabağ, Abhazya, Transdinyester gibi) sebep olurken bu çalışmada anlatıldığı gibi bazı bölgelerde de barış içinde çözülmüştür. Şüphesiz bugün barış içinde gözükürken ve bu çalışmanın konusu olan siyasi yapıların tarihinde çatışmalar veya savaşlar vardır. Ancak burada varlığını hukuki temellere dayandıran ve içinde bulunduğu devlet içinde barış içinde yaşayan özerk bölgeler konu edinilmiştir.

²⁶ <https://www.dictionary.com/browse/oblast>. Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023

²⁷ Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası: FBIS-SOV-94-243 Kabul Tarihi: 06.10.1994 Yürürlük Tarihi: 30.11.1994

²⁸ (n 27) Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası

Bu çalışmada konu edinilen özerk yapıların genel özelliği, tamamının anayasal dayanağının olmasıdır. Bu temel bilgi ışığında, çalışmada hukuki durumları incelenen özerk yapıların özellikleri aşağıda verilen tablodaki gibi özetlenebilir.

Tablo 2

Eski Sovyet'te Anayasal Özerk Bölgeler

Özerk Bölge	Ülke	Varlık Sebebi	Ayrışma Sebebi	Meclis	Başkan	Kendine Ait Yargısı
Gagauz Yeri	Moldova	Siyasi	Etnik	Var	Seçim	Yok
Estonya	Estonya	Kültürel	Kültürel	Yok	Yok	Yok
Acara Özerk Cumhuriyeti	Gürcistan	Siyasi	Elitler	Var	Seçim	Yok
Nahcivan Özerk Cumhuriyeti	Azerbaycan	Siyasi	Coğrafi	Var	Atama	Yok
Karakalpakistan Cumhuriyeti	Özbekistan	Siyasi	Etnik	Var	Seçim	Var
Dağlık Bedahşan Özerk Bölgesi	Tacikistan	Siyasi	Etnik ve Mezhepsel	Var	Atama	Yok

Yukardaki tablo 2'de verilen özellikler incelendiğinde Estonya'nın diğer özerk yapılardan ayrıştığını görürüz. Estonya ulusal sınırlar içinde herhangi bir coğrafyaya atıf yapmadan insanlara kültürel özerklik tanımıştır. Diğer yandan tarihi bağımsız veya özerk deneyimine ve kültürüne sahip olmasıyla birlikte Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin merkezi idareyle (Bakü) siyasi bir tartışması yoktur. Bunun altında hem Azerbaycan'ın etnik ve dini konuda nüfusun büyük oranda aynı olması hem de Eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Nahcivan Yüksek Meclisi'nden olmasının etkisi büyüktür.

Gagavuzya, Acara, Dağlık Bedahşan ve Karakalpakistan özerk birimleri etnik, elitist veya dini çatışmaların sonucu oluşmuşlardır. Dağlık Bedahşan'da yaklaşık 4 yıl süren savaş meydana gelmiştir. Gagavuzya ve Karakalpakistan ise etnik ayrışmanın ürünüdürler. Bugün çatışmasız ortamda yaşayan bu özerk bölgeler varlıklarını yasalara dayandırarak barışı temin edebilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Nalbant, A, Üniter Devlet:Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye, (1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları 1997)

Samsun D, Teori ve Uygulama Örnekleri Işığında Siyasal Özerklik Kavramı (Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014)
<<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/90993/T06070.pdf?sequence=1>>

Dağlı, H ‘Güney Doğu ve Güney Batı (Oğuz) Grubu Türk Lehçelerinde ‘Şartlı Bileşik Cümle’ Bakımından Karşılaştırılması’ (2019) 3 (2) USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 141-160
<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/899378>>

Akpınar, Ö Gagavuzya’da Otonominin Tarihi Süreci ve Hukuki Temelleri (1. Baskı, Ekin Yayıncılık 2022) [Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Konularının Akademik Yansımaları — E-kitap — SüreliKitap \(surelikitap.com\)](#).

Moldova Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 1 Kabul Tarihi: 29.07.1994 RG: 12.08.1994/1 <<https://old.parlament.md/legalfoundation/constitution/en.html>>

Alenius, K “The Birth of Cultural Autonomy in Estonia: How, Why, and for Whom?”, (2007) (Volume 38) (4) Journal of Baltic Studies 445-462

Estonya Anayasası (Eesti Vabariigi põhiseadus), Kabul Tarihi: 28.06.1992
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>>

<<http://adjara.gov.ge/EngPage.aspx?pid=1427#.ZED4vXZBy3A>>,

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası. Kanun Numarası: 603-IKQ Kabul Tarihi: 29.12.1998. <<http://www.in.nakhchivan.az/images/pdf/2.pdf>>

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası: 1-art.4. Kabul Tarihi: 08.12.1992 Yürürlüğe Giriş Tarihi: 1993. <https://constitution.uz/uploads/constitution_en.pdf>

Gazel, M “Ülke Tanımı: Tacikistan” Asya Araştırmaları Dergisi (6) (2) s. 245-252.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/74941/1225326>.

Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası: FBIS-SOV-94-243 Kabul Tarihi:
06.10.1994 Yürürlük Tarihi: 30.11.1994.
<<https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b50910.pdf>>

Gürcistan Anayasası, Kanun Numarası: 786 Kabul Tarihi: 24.08.1995 Kayıt Kodu:
010.010.000.01.001.000.116.
<<https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>>

Karakalpakistan Cumhuriyeti Anayasası. Kabul Tarihi: 09.04.1993.
<<https://karakalpakstan.uz/en/page/show/27>>

Kanun Numarası: RT I 1993, 71, 1001 Kabul Tarihi: 26.10.1993 Yürürlüğe Giriş Tarihi:
28.11.1993. <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504042019005/consolide>>

Kanunu Numarası: 244 Kabul Tarihi: 23.12.1994 RG: 14.01.1995/Nr. 3-4 art. 51.
<https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=86681&lang=ro>

Kanun Numarası: 232 Kabul Tarihi: 15.07.2008 Kabul Tarihi: 26.07.2008. Kayıt Kodu:
010010010.04.001.016044.
<<https://matsne.gov.ge/en/document/view/18940?publication=3>>

<https://nakhchivan.preslib.az/az_a1.html>

<<https://www.dictionary.com/browse/oblast>>

Türk Dil Kurumu. (2023). Özerklik, <<https://sozluk.gov.tr/>>

Moldova İstatistik Bürosu,

<https://statistica.gov.md/en/statistic_indicator_details/25#data_bank>